



۱۱۲۱ مؤسسه آموزش عالی بنت‌الهدی

سرشناسه:	محمدی، زهرا، ۱۳۶۲ -
عنوان قراردادی:	عقیده (الطحاوی). شرح
عنوان و نام پدیدآور:	نقد عقاید طحاویه در تبیین اسماء و صفات بر اساس شرح الحوالی / زهرا محمدی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۵.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۰۰۶-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فایا
یادداشت:	کتابنامه: ص ۴۱۶-۴۲۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۵ (فیبیا)
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۶ (فیبیا)
موضوع:	طحاوی، احمد بن محمد، ۲۲۳۹ - ۳۲۱ ق .
موضوع:	عقیده (الطحاوی) -- نقد و تفسیر
موضوع:	فقه حنفی -- قرن ۴ ق.
شناسه افزوده:	طحاوی، احمد بن محمد، ۲۲۳۹ - ۳۲۱ ق .
شناسه افزوده:	عقیده (الطحاوی). شرح
رده بندی کنگره:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
رده بندی دیویی:	مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شماره کتابشناسی ملی:	۱۳۹۵ ۴۲۲۸ ۷۰۳۷۰۴ / BP1۷۱/۴
	۲۹۷/۳۳۲
	۴۱۵۸۷۹۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

نقد عقاید طحاویه در تبیین اسماء و صفات، بر اساس شرح الحوالی
 مؤلف: زهرا محمدی
 چاپ سوم: ۱۳۹۶ ش / ۱۴۳۸ ق
 ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
 ● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۱۷۵۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۳۰۰

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸	
تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۴۶۱۳۴	تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵
ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵ - ۳۲۱۳۳۱۰۶	
ایران، قم، مجتمع ناشران، طبقه سوم واحد ۳۰۸. تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۴۰۲	
✉ miup@pub.miu.ac.ir	📧 https://telegram.me/pub_almostafa
🌐 pub.miu.ac.ir	🌐 http://www.buy-pub.miu.ac.ir/

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مرتضی محمدعلی نژاد شانی ● ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر فنی: محمدباقر شکری

نقد عقاید طحاویه در تبیین اسماء و صفات بر اساس شرح الحوالی

زهرا محمدی



مرکز بین المللی
ترجمه و نشر
المصطفی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرفات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ رحمته‌الله العالمیة» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی رحمته‌الله «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ رحمته‌الله

فهرست

چکیده..... ۱۱

مقدمه..... ۱۳

بخش اول: کلیات و مفاهیم

۱. کلیات..... ۱۷

بیان مسئله..... ۱۷

ضرورت و اهمیت مسئله..... ۱۹

پیشینه مسئله..... ۲۱

۱. پرسش‌های اصلی و فرعی..... ۲۶

۲. روش تحقیق..... ۲۷

۲. مفهوم‌شناسی..... ۲۹

اسم..... ۲۹

۱. معنای لغوی..... ۲۹

۲. معنای اصطلاحی..... ۳۰

۳. رابطه اسم و مستمی..... ۳۱

صفت..... ۳۳

۱. معنای لغوی..... ۳۳

۲. معنای اصطلاحی..... ۳۳

۳. نسبت میان اسم و صفت..... ۳۵

۴. اقسام صفات الهی ۳۶
- نویسندگان کتاب شرح العقیده الطحاویه ۳۸
۱. طحاوی ۳۸
۲. ابن ابی العز الحنفی ۴۰
۳. سفر بن عبدالرحمن الحوالی ۴۱
۳. ابعاد گوناگون بحث از صفات خداوند ۴۳
- صفات الهی از منظر معرفت شناسی ۴۴
۱. منابع، ابزار و روش شناخت صفات الهی ۴۵
۲. صفات الهی از منظر هستی شناسی (وجودشناسی) ۴۶
- الف) دیدگاه ثبوتی ۴۶
- ب) دیدگاه تنزیهی (سلبی) ۴۸
- ج) دیدگاه توحیدی ۵۰
- د) کیفیت اتصاف ذات خداوند به اوصاف کمالیه ۵۱
۳. صفات الهی از منظر معناشناسی ۵۴
- الف) دیدگاه تنزیهی و سلبی ۵۵
- ب) دیدگاه تشبیهی ۵۷
- یکم: تشبیه و تجسیم ۵۷
- دوم: نظریه اثبات بلاکیف ۵۸
- سوم: نظریه تفویض ۵۸
- چهارم: نظریه تأویل ۶۰
- ج) دیدگاه توحیدی (اشتراک معنایی و تشکیک مصداقی) ۶۰

بخش دوم: کلیات اسماء و صفات خداوند در شرح العقیده الطحاویه

۱. شناخت اسماء و صفات الهی (معرفت شناسی) ۶۹
- ابزار و راه‌های شناخت صفات خداوند ۷۲
۱. شناخت صفات حق از طریق کتاب و سنت ۷۳
۲. شناخت صفات حق از طریق عقل ۷۴
۲. وجودشناسی صفات الهی ۸۱
- رابطه ذات و صفات الهی ۸۲
- قدیم یا حادث بودن صفات ۸۵

۳. تبیین معنایی صفات الهی (معناشناسی)..... ۹۳
بررسی تبیین معناشناسی صفات ذاتی ۹۷
بررسی تبیین معناشناسی صفات غیر ذاتی (صفات فعلی و خبری)..... ۹۸
۴. توقیفی بودن أسماء و صفات الهی ۱۰۳

بخش سوم: صفات ذاتی خداوند

۱. حیات الهی ۱۱۷
حیات الهی از منظر هستی‌شناسی ۱۱۸
۱. دلیل عقلی ۱۱۸
۲. دلیل نقلی ۱۲۰
۳. حیات الهی از منظر معنی‌شناسی ۱۲۴
۲. علم الهی ۱۲۷
علم الهی از منظر هستی‌شناسی ۱۲۷
۱. دلایل عقلی ۱۲۷
۲. دلایل نقلی ۱۳۴
الف) آیات ۱۳۴
ب) روایات ۱۳۵
علم الهی از منظر معنی‌شناسی ۱۳۶
اقسام یا مراتب علم الهی ۱۴۰
۱. علم خداوند به ذات خویش ۱۴۰
۲. علم خداوند به ممکنات ۱۴۱
الف) علم خداوند به ذوات اشیاء ۱۴۱
ب) علم به افعال موجودات ۱۴۲
۳. قدرت الهی ۱۴۹
قدرت الهی از منظر هستی‌شناسی ۱۴۹
۱. دلیل عقلی ۱۴۹
۲. دلایل نقلی ۱۵۲
قدرت الهی از منظر معناشناسی ۱۵۳
۴. اراده الهی ۱۶۵

- ۱۶۶ اراده الهی از منظر هستی شناسی ۱۶۶
۱. دلایل عقلی ۱۶۶
۲. دلایل نقلی ۱۶۸
- ۱۷۰ اراده الهی از منظر معنی شناسی ۱۷۰
- مراتب اراده خداوند ۱۷۱
۱. اراده ذاتی خداوند ۱۷۲
۲. اراده فعلی خداوند ۱۷۴
۳. اراده خداوند و تکوین و ایجاد ممکنات ۱۷۶
- ویژگی های اراده الهی ۱۸۱
۱. اراده خداوند و افعال موجودات ۱۸۷
۲. اراده تشریحی خداوند ۱۸۸

بخش چهارم: صفات فعلی خداوند

۱. کلام الهی ۱۹۹
- کلام الهی از منظر هستی شناسی ۲۰۰
۱. سلبی یا ثبوتی بودن کلام خداوند ۲۰۰
- اثبات کلام الهی در خداوند ۲۰۱
- یکم: دلیل عقلی ۲۰۱
- دوم: دلیل نقلی ۲۰۴
۲. قدیم یا حادث بودن کلام الهی ۲۰۸
۳. ذاتی بودن کلام خداوند ۲۰۹
۴. قدیم النوع و حادث الاحاد بودن قرآن ۲۱۱
۵. استدلال بر رد مخلوق بودن قرآن ۲۱۲
- کلام الهی از منظر معنی شناسی ۲۲۳
۱. معنای کلام ۲۲۳
۲. معناشناسی کلام الهی ۲۲۸

بخش پنجم: صفات خبری

۱. نفس خداوند ۲۳۹
۲. وجه خداوند ۲۴۳

۲۴۹.....	۳. دست خداوند.....
۲۴۹.....	صفت ید در خداوند.....
۲۵۱.....	۱. رد تأویل این صفت در خداوند.....
۲۵۴.....	۲. نفی هرگونه تأویل صفت ید از سوی سلف.....
۲۵۸.....	۳. استدلال در رد نفی‌کنندگان صفت ید.....
۲۶۰.....	۴. شبهه در اثبات صفت ید و رد آن.....
۲۶۷.....	۴. رؤیت خداوند.....
۲۶۷.....	رؤیت خداوند در قیامت با جهل به کیفیت آن.....
۲۷۰.....	دلایل رؤیت خداوند.....
۲۷۰.....	۱. آیات.....
۲۸۲.....	۲. روایات.....
۲۸۸.....	رد استدلال نافیان رؤیت خداوند.....
۳۰۰.....	رؤیت خداوند در جهت.....
۳۰۷.....	رؤیت ذات خداوند.....
۳۰۹.....	۵. مکان‌مندی خداوند.....
۳۰۹.....	استوای خداوند بر عرش.....
۳۱۱.....	معنای عرش.....
۳۱۲.....	معنای استواء.....
۳۱۳.....	آرای مفسران درباره استوای خداوند بر عرش.....
۳۱۷.....	استوای خداوند از منظر روایات.....
۳۱۹.....	عدم ملازمه فوق بودن خداوند و نیازمندی به جهت.....
۳۲۸.....	نزول خداوند.....
۳۳۱.....	نتیجه‌گیری.....
۳۳۷.....	خلاصه.....
۳۴۱.....	کتابنامه.....
۳۴۱.....	منابع فارسی.....
۳۴۲.....	منابع عربی.....
۳۵۱.....	سایت‌های اینترنتی.....

چکیده

از مهم‌ترین موضوع‌هایی که اندیشمندان، متناسب با مبانی ذهنی، معرفتی و محدوده جهان‌بینی خود برگزیده‌اند، اسما و صفات خداوند، کیفیت اتصاف ذات الهی به این اوصاف، چگونگی دست‌یابی به صفات حق تعالی و همچنین معنایی است که از این صفات هنگام اتصاف آنها به خداوند بلندمرتبه به ذهن می‌رسد که البته در این باره، دیدگاه‌های متفاوت و گاه متضادی در پاسخ به آن بیان شده‌است؛ مانند شرح العقیده الطحاویه، از حوالی که شرحی بر کتاب بیان السنه و الجماعه طحاوی، اثر اربی‌العز است. در این کتاب نویسنده با گرایشی جزمی و صرفاً نقل‌گرا، با مطرح کردن تفسیری از اندیشه‌های پیشوایان سلف همچون احمد بن حنبل، ابن تیمیه و... به تبیین باورهای کلامی خود پرداخته است.

این نوشته با عنوان نقد عقاید طحاویه در تبیین اسما و صفات الهی بر اساس شرح الحوالی، با هدف نقد و بررسی نام‌ها و صفات الهی و با توجه به جایگاه ویژه‌ای که این کتاب میان سلفیه دارد، تدوین یافته است. این نوشته به شیوه‌ای تحلیلی با استفاده از منابع روایی، کلامی،

فلسفی و تفسیری و به‌کارگیری منهاج نقلی و عقلی، در پنج بخش به نگارش درآمده است:

رویکرد حوالی در رویارویی با نام‌ها و صفتهای الهی، جزم‌گرا و مخالف با تأویل بوده به‌طوری‌که موافق مباحث عقلی یا تفکر نظری نبوده است، بلکه بدون چون‌وچرا این اصول را باور دارد.

از دیدگاه ایشان، انسان از درک حقیقت ذات خداوند ناتوان است و تنها با نام‌ها و صفتهایی که در کتاب و سنت آمده، می‌تواند خداوند را بشناسد؛ اما بر خلاف این ادعا، با طرح قاعده بلاکیف، همین راه ممکن برای شناخت خداوند را غیرممکن می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: اسماء و صفات الهی، شرح العقیده الطحاویه، طحاوی، الحوالی، ابن‌ابی‌العز الحنفی، صفات ذاتی، فعلی و خبری.